

УДК 341.1

ІСКЕНДЕРОВ Ф. Ш.,**старший викладач кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»**

ЧОРНОМОРСЬКА СИНЕРГІЯ ТА ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Анотація. У роботі розглядається проблема визначення характеристик протидії злочинності в країнах Чорноморської Синергії. На основі компаративного аналізу розглянуто поняття, зміст і напрями протидії трансграничній злочинності. Зроблено висновок щодо необхідності формування єдиних принципів призначення покарання та гармонізації кримінального законодавства України з європейськими стандартами політики в галузі протидії злочинності.

Ключові слова: індивідуалізація покарання, Чорноморська Синергія, кримінальна політика, стандарти призначення покарання.

Постановка проблеми. З огляду на відкритість кордонів і глобалізацію злочинності, значущість Кавказько-Балканського регіону в сучасних європейських взаємовідносинах та актуальність комплексної протидії злочинності в ньому виникає політичне питання оптимізації й гармонізації кримінально-правового впливу в країнах Причорноморського анклаву (Азербайджан, Вірменія, Молдова, Румунія, Болгарія, Туреччина, Грузія, Греція та південні області європейської частини Російської Федерації).

Початок боротьби з тероризмом, анексія Криму, посилення економічних міграційних потоків суттєво вплинули на підвищення інтересу до Чорноморського регіону як перехрестя торгово-транспортних осей «Схід – Захід» та «Північ – Південь», регіону підвищеного міграційного ризику, транспортного коридору з незаконного обігу капіталів, зброї, наркотичних речовин, торгівлі людьми між Європою та Азією. Отже, співробітництво у сфері оптимізації кримінальної політики в цьому регіоні має забезпечити стабільну політичну, соціальну й економічну безпеку держав за рахунок розширення міжнародних контактів на всіх рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на центральне місце України в названому регіоні особливо важливо розглянути питання щодо послідовної оптимізації кримінальної політики згідно з основними тенденціями геополітичних регіональних ініціатив. На жаль, сучасні дослідники питань кримінальної політики Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.К. Грищук, О.М. Костенко, О.М. Литвак, В.О. Навроцький, М.І. Панов,

Н.А.Савінова,Є.Л.Стрельцов,В.Я.Тацій,В.П.Тихий,В.О.Туляков,В.І.Шакун, П.Л. Фріс та інші вчені-криміналісти практично не торкаються цього питання.

Мета статті полягає в тому, щоб простежити питання розвитку окремих рис кримінально-правової політики у сфері протидії злочинності в Причорноморському регіоні з розглядом можливостей підвищення ефективності регіональних тенденцій протидії злочинності в ньому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що в межах Організації Чорноморського економічного співробітництва основними напрямами співробітництва було визначено такі:

- торгівля та економічний розвиток;
- банківська справа й фінанси;
- зв'язок;
- енергетика;
- транспорт;
- сільське господарство та агропромисловість;
- охорона здоров'я й фармацевтика;
- охорона навколишнього середовища;
- туризм;
- наука і техніка;
- обмін статистичними даними та економічною інформацією;
- співробітництво між митними та іншими прикордонними органами;
- контакти між людьми;
- боротьба з організованою злочинністю, незаконною торгівлею наркотиками, зброєю та радіоактивними матеріалами, з усіма актами тероризму й нелегальною міграцією або в будь-яких інших пов'язаних із ними напрямках [1].

З огляду на відносну неефективність інституціонального складника Чорноморського економічного співробітництва [2], зосередженість співпраці лише на окремих питаннях безпеки та протидії трансграничній злочинності, маючи на увазі встановлення більш тісних регіональних зв'язків за аналогією з проектом Східного партнерства [3], на початку 2007 р. Європейська Комісія приступила до підготовки та прийняття стратегії щодо регіону Чорного моря – Синергії Чорного Моря (англ. Black Sea Synergy, далі – Синергія), мета якої полягла в розробленні додаткових заходів та розвитку співробітництва в галузі торгівлі, економіки й безпеки з країнами регіону. Перший проект стратегії був представлений членам Європейського Союзу в квітні 2007 р. та прийнятий на засіданні Європейської Ради в червні 2007 р. [4].

Згідно зі стратегією співпраця Причорноморських держав та Європейської спільноти полягала в спрямованості на реалізацію проектів, пов'язаних із транспортуванням природного газу й нафти з Каспійського басейну, ослабленням сепаратистських тенденцій у регіоні, скороченням нелегальної міграції та контрабанди товарів і людей, захистом прав люди-

ни та діяльності неурядових організацій, захистом навколишнього середовища, створенням нових транспортних зв'язків, розвитком морської політики й рибальства. Основою Синергії є загальні інтереси всіх партнерів. Головними напрямками співробітництва в межах Синергії визначено такі:

- демократія, свобода прав людини;
- контроль за переміщенням і підвищення безпеки;
- «заморожені» конфлікти;
- енергетика;
- транспорт;
- захист навколишнього середовища;
- морська політика;
- сфера рибного лову;
- послуги транспорту, наука й техніка;
- зайнятість і соціальні питання, а також регіональний розвиток [4].

У контексті реалізації Синергії Європейська Комісія заснувала програму Чорноморського транскордонного співробітництва в межах Інструменту Європейського сусідства і партнерства (European Neighbourhood and Partnership Instrument, далі – ENPI). Хоча, можливо, створення нових інституцій без відповідної активізації дії старих веде тільки до бюрократизації політики Брюсселя в регіоні. Справа також пов'язана з відносною слабкістю й економічними проблемами основних представників Європейського Союзу в регіоні (Греція, Болгарія, Румунія). З одного боку, питання захисту прав людини та безпеки, контролю й протидії транскордонній злочинності є одними із центральних у характеристиках Синергії. Як бачимо, питання уніфікації елементів кримінальної політики є невід'ємною частиною діяльності Причорноморських держав, як і Європейського Союзу загалом [5]. Водночас відомо, що європейська кримінальна політика впливає на правосвідомість і формування образів кримінального права серед правозастосовців та пересічного населення [6], проте не на формування єдиного законодавства. Тим більше, що сучасні тенденції розвитку інформаційного суспільства пост-правди свідчать не лише про відповідні прогалини в політичній неможливості уніфікації кримінального законодавства, а й про розпочатий процес формування норм і принципів, які лише формально спрямовані на захист прав особистості. Саме це дало змогу В.О. Тулякову під час характеристики стану проблеми висловити ідею про існування процесів кримінальної неполітики, кримінального неправда тощо [7].

Стосовно сучасної кримінальної політики синергії Європи та країн Причорноморського басейну фахівці говорять про обмеженість питань лише генеральними лініями на рівні принципів, які пов'язані з можливістю органів Європейського Союзу ухвалювати спільні позиції, що визначають підходи Європейського Союзу до окремих питань; ухвалювати такі, що не мають прямої дії, рамкові рішення, щоб зближувати закони й підзаконні акти держав-членів; ухвалювати рішення на будь-які інші цілі,

згідні з метою охорони прав і свобод, за винятком будь-якого зближення законів та підзаконних актів держав-членів; запроваджувати конвенції в питаннях протидії злочинності (отже, зазвичай ні кримінальне законодавство, ні кримінально-процесуальні норми не входять до компетенції Співтовариства); ухвалювати положення кримінального права, необхідні для ефективної реалізації законодавства Співтовариства, що входять до компетенції першої опори (зокрема, щодо висунення вимоги з встановлення кримінальної відповідальності за певні категорії злочинів, визначення елементів конкретних складів злочинів та видів і міри покарання за їх вчинення), що віднесено до економічного й соціального співробітництва, яке потребує рішення керівних органів Співтовариства; ухвалювати питання щодо розвитку поліцейського та судового співробітництва, уніфікації кримінального права, пов'язані з встановленням загальних норм кримінального права й кримінального процесу, а також норм, що регулюють поліцейське та судове співробітництво в кримінальних справах, що віднесено до формування території верховенства права й правопорядку та також до компетенції національних легіслатур [8].

Отже, принциповими позиціями щодо протидії злочинності та індивідуалізації покарання в країнах Синергії є положення, засновані на характеристиках, які відповідають базовим громадянським правам і свободам особи.

Водночас напрям протидії трансграничній злочинності, прагнення уніфікації карально-виховних процесів у державах виходять із потреби в пошуках оптимальних моментів нейтралізації кримінальної активності з метою обмеження трансферу злочинності та злочинців. При цьому ми виходимо з того, що міжрегіональні кримінальні зв'язки в країнах Причорномор'я відображують транзитні операції опіатів, гашишу (Албанія, Російська Федерація, Молдова, Україна), торгівлю людьми, незаконний обіг зброї й капіталів (Туреччина, Україна, Грузія), контрабанду, відмивання коштів (усі країни регіону), латентні та явні збройні конфлікти (Росія, Україна, Грузія, Молдова, Туреччина).

Для з'ясування найбільш потенційно небезпечних країн із кримінальним обігом та можливостями трансферу розглянемо індекси кримінальної активності й безпеки в країнах Причорноморського регіону (див. табл. 1).

Як пам'ятаємо, індекс злочинності розраховується шляхом поділу зареєстрованих правопорушень на кількість кримінально активного населення країни. За умов високої латентності злочинів фахівці використовують також індекс безпеки, який дорівнює сумі перцепцій населення щодо зміни рівня злочинності, безпеки прогулянок у світловий і нічний час доби, страхів бути пограбованим, фізично атакованим, персональної стурбованості та ознайомлення з проблемами осіб, які вживають наркотики, проблемами насильницьких злочинів та злочинів проти власності. Тобто чим вищий індекс злочинності, тим вища злочинність, чим вищий індекс безпеки, тим безпечніше відчуває себе пересічний громадянин на вулиці.

До речі, висновки невтішні, адже Україна серед країн Причорномор'я та всіх європейських країн за рівнем злочинності посідає перше місце (на середину 2016 р.). Тенденція залишилась, на жаль, і в 2017 р. Ми посідаємо 33 місце у світі за рівнем злочинності, пропустивши вперед Венесуелу, ПАР, Гондурас, Сирію, Пакистан, Колумбію, Єгипет.

Таблиця 1

**Індекс злочинності та безпеки серед країн
Причорноморського регіону [9]**

№ у рейтингу європейських країн	Країна	Індекс злочинності	Індекс безпеки
1	Україна	49,43	50,57
3	Російська Федерація	47,36	52,64
4	Молдова	47,33	52,67
6	Албанія	45,97	54,03
12	Болгарія	41,95	58,05
16	Туреччина	39,46	60,54
17	Греція	39,40	60,60
29	Азербайджан	30,79	69,21
30	Румунія	30,53	69,47
33	Вірменія	29,02	70,98
39	Австрія	21,67	78,33
=	Грузія	19,26	80,74

Сподіваємось, це можливо інтерпретувати, говорячи про військові операції на території країни. Відомо, що основною причиною нещодавньої української авантюри Москви була боязкість чи відсутність західної реакції на безперервну підтримку Росією придністровського сепаратизму в Молдові, де-факто анексію російської Південної Осетії й Абхазії в 2008 р. та різнобічний раніше російський невійськовий тиск на Україну, особливо в 2013 р. Експерти стверджують, що найбільш очевидним способом полегшення напруженості в Східній Європі було б збільшення безпеки України завдяки більшій політичній, економічній і матеріальній підтримці Києва. Окрім більш сильного тиску на реформування Києва, це швидше має включати забезпечення вільного страхування від політичних ризиків для іноземних і вітчизняних прямих інвестицій, особливо на Схід та Південь України (наприклад, через Багатостороннє агентство інвестиційних гарантій Світового банку). Більше прямих інвестицій не лише дасть змогу протидіяти стратегії Росії, а й збільшить частку можливої майбутньої російської агресії в Східній Україні, оскільки це вплине на західні підприємства, які працюють там [10].

Це прогнози експертів, економістів і політологів. Водночас масова аномія та тотальний правовий нігілізм населення, нехтування й зловжи-

вання правом серед політиків та управлінців за останні 20 років законо-мірно призвели до зростання рівня девіацій у країні та в регіоні загалом.

Проте тільки науково виважена кримінальна політика в цьому разі може дати можливість послідовної нейтралізації злочинності. Багато в чому вона залежить від характеристик поводження з правопорушниками. Можливо, посилення міждержавних зв'язків у галузі протидії військовим злочинам, тероризму, організованій злочинності, незаконному обігу капіталів, зброї, наркотиків, культурних цінностей, а також міграційній злочинності й дасть свій ефект, проте це досить стандартні напрями, пов'язані зі сталим розвитком статутних відносин і рамкових угод. Інституційна слабкість Синергії не дає можливості сформуванню ефективних заходів впливу.

Водночас існує питання, яке в змозі підштовхнути процес. Мова йде про організацію єдиного справедливого поводження з правопорушниками в процесі призначення покарання, розроблення єдиних правил призначення та/або гармонізації призначення покарання в країнах Синергії (European Sentencing Rules), що сприятиме нейтралізації процесу зростання злочинності.

Як бачимо, впродовж 2000-х рр. у багатьох країнах розвиток системи карального впливу із сильним акцентом на покарання та другорядну роль засобів реабілітації зумовлює не стільки характеристики системи призначення покарань, скільки індивідуальні дискреційні настанови суддів. Існує підвищена стурбованість у заходах масової комунікації з приводу загрози злочинності серед молоді. Хоча більшість досліджень показують, що темпи молодіжної злочинності є стабільними або знизились, гучні випадки застосування етнічного насильства, поширеність молодих людей з етнічних меншин в ув'язненні, як видається, є причиною для занепокоєння в багатьох країнах. Відсутня узгодженість або навіть логіка в сучасному підході до індивідуалізації покарання. У багатьох країнах населення підтримує суворість вироків для підлітків з етнічних меншин. Останнім часом у зв'язку зі зростанням масових молодіжних виступів, конфліктів і дезадаптації в низці європейських країн ми стаємо свідками подій, які беруть за основу підхід, пов'язаний із введенням максимальних термінів покарання та додаткових заходів безпеки. Такі тенденції можна побачити, зокрема, в Англії та Уельсі, а також у Франції й Нідерландах. В інших країнах, таких як Німеччина та Швейцарія, досить поширеним є мінімальне втручання в особисте життя з відданням пріоритету навчанню та соціально-реабілітаційним заходам, заходам відновного правосуддя. Відома, наприклад, судово-ва тенденція скорочення вдвічі покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк у випадках його призначення. Як правило, європейські норми орієнтують законодавців і правозастосовців на те, що санкції й заходи повинні бути спрямовані на їх реабілітацію та реінтеграцію в суспільство з метою формування класу відповідальних, правослухняних громадян. Виявлена тенденція великих дискреційних повноважень судді в законодавстві країн, що розглядалися, свідчить про можливість певної заангажова-

ності суддівського істеблшменту за умов розповсюдженості медійної та комунікативної інформації про злочинну активність.

Висновки. Отже, дослідження політики призначення покарань у зоні Чорноморської Синергії свідчать про те, що в усій Європі та в Причорноморському регіоні політика, заснована на уявленнях про субсидіарність і пропорційність державних інтервенцій проти правопорушників, залишається дієвою.

Тому питання індивідуалізації покарання є відображенням культури та системи цінностей самого товариства, ставлення держави й суспільства до молоді генерачії та поглядів на те, що можна зробити з метою відповідного виховання й суспільної реабілітації правопорушників. Саме ця тенденція є домінуючою в європейському товаристві. Водночас розквіт міграційних і дезадаптивних процесів, масове безробіття, маргіналізація, протестні рухи й «кольорові» революції визначають тенденцію застосування репресивних методів кримінально-правового впливу до правопорушників.

Література:

1. Про ратифікацію Статуту Організації Чорноморського економічного співробітництва : Закон України від 19 березня 1999 р. № 52-XIV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 17. – Ст. 7.
2. Євроатлантична інтеграція України: глобальний та регіональний виміри : зб. аналіт. матер. / [І.М. Коваль, С.В. Глебов, В.А. Дубовик та ін.] ; за ред. І.М. Коваля. – О. : Астропринт, 2008. – 144 с.
3. The EU Eastern Partnership – European Scrutiny Committee [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200809/cmselect/cmselect/19-xiii/1903.htm>.
4. Тассинарі Ф. Синергія чорноморської регіональної кооперації / Ф. Тассинарі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.harvard bssp.org/bssp_publications/225.
5. Зарождение европейской уголовно-правовой нормы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1116145&subID=100073964,100073965#text>.
6. Tuliakov V. Preface / V. Tuliakov, P. Birjukov // Law of the European Union : [textbook] / ed. P. Biriukov and V. Tuliakov. – Voronezh, 2016. – P. 11.
7. Туляков В.О. Кримінально-неправова політика України: до методології питання / В.О. Туляков // Політика в сфері боротьби зі злочинністю : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 9–10 грудня 2016 р.). – Івано-Франківськ, 2017. – С. 107–110.
8. Пашковський М.І. Кримінальне право ЄС / М.І. Пашковський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/intercrip/kriminalne-pravo-es---tekst-posibnika>.
9. Індекс злочинності та безпеки серед країн Причорноморського регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp?title=2016-mid®ion=150.
10. Umland A. How to Achieve a Ukrainian Success Story / A. Umland [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/71419>.

Искендеров Ф. Ш. Черноморская Синергия и противодействие преступности

Аннотация. В работе рассматривается проблема определения характеристик противодействия преступности в странах Черноморской Синергии. На основе сравнительного анализа рассмотрено понятие, содержание и направления противодействия трансграничной преступности. Сделан вывод о необходимости формирования единых принципов назначения наказания и гармонизации уголовного законодательства Украины с европейскими стандартами политики в области противодействия преступности.

Ключевые слова: индивидуализация наказания, Черноморская Синергия, уголовная политика, стандарты назначения наказания.

Iskenderov F. Black Sea Synergy and combatting crime

Summary. The paper considers the problem of defining the characteristics of counteraction to crime in the countries of the Black Sea Synergy. Based on the comparative analysis, the concept, content and directions of counteracting transboundary crime are considered. It was concluded that it is necessary to formulate uniform principles for the imposition of punishment and harmonize the criminal legislation of Ukraine with the European standards of anti-crime policies.

Key words: individualization of punishment, Black Sea Synergy, criminal policy, sentencing standards.